

16—17 oktober

Debatter m. m.

Onsdagen den 16 oktober	Sid.
Hälsningsord av talmannen	3
Interpellationer:	
av herr Lundström ang. spioneriaffären Wennerström	3
av herr Lundström ang. åtgärder för att bredda trafikunderlaget för inrikesflyget	6
av herr Bengtson ang. spioneriaffären Wennerström	7
av herr Virgin ang. spioneriaffären Wennerström	8
av herr Nilsson, Ferdinand, ang. kommunernas jordförvärv ..	10
av herr Hanson, Per-Olof, ang. administrationen av den svenska u-landshjälpen	12
av herr Sveningsson om åtgärder för att hindra rymningar från fångvårdsanstalter och andra anstalter	14
av herr Petersson, Per, om flyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten	15
av herr Sundin ang. den år 1962 antagna FN-resolutionen om raskonflikten i Sydafrikanska republiken	16
av herr Lager om licenstväng för uppförande av bensinstationer, kyrkor och lyxvillor	17
av herr Adolfsson ang. olycksriskerna inom flyget vid militära övningar	17
av fru Hamrin-Thorell ang. resurserna för vård och behandling av neurosedynskadade barn	18
 Torsdagen den 17 oktober	
Utsträckt motionstid i visst ärende	20

Onsdagen den 16 oktober

Kammaren sammanträdde kl. 14.00.

Herr TALMANNEN öppnade sammanträdet med följande ord:

Jag hälsar kammarens ärade ledamöter välkomna till denna riksdags höstsession och förklarar härmed sessionen öppnad.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Jag hemställer härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 16 till och med den 26 oktober, då jag under denna tiden kommer att befinna mig utomlands på Fria Fackföreningsinternationalens uppdrag.

Stockholm den 10 oktober 1963

Arne Geijer

Den begärda ledigheten beviljades.

Vidare beviljades herr *Hagberg* ledighet från riksdagsgöromålen för den tid, som åtginge för fullgörande av uppdrag såsom ombud vid Förenta Nationernas generalförsamling i New York.

Anmäldes och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 171, angående landstingskommunernas övertagande av statens mentalsjukvård m. m.; samt

nr 172, angående riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet m. m.

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

Herr LUNDSTRÖM (fp) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Under riksdagens sommaruppehåll har det största och allvarigaste mot Sverige riktade spionage avslöjats, som utförts av en svensk medborgare. Spionaffären Wennerström väckte en omedelbar bestörtning hos alla. Det torde också vara ofrånkomligt att ett spionage av den omfattning som det nu uppdagade och som utförts under en följd av år av en av regeringen betrodd officer i nyckelposition inte kan undgå att påverka allmänhetens förtroende för berörda centrala samhällsfunktioner. Den här angivna förtroende-frågan får inte komma i skymundan för andra problem som spionaget medfört.

Ett samhällsintresse av yttersta vikt kräver i en situation sådan som den nu uppkomna att åtgärder utan dröjsmål vidtages som är ägnade att återställa och upprätthålla förtroendet. Ur denna grundläggande synpunkt är det djupt beklagligt att regeringen inte omedelbart förklarat sig villig att medverka till en parlamentarisk undersökningskommission för granskning och klarläggande av alla relevanta omständigheter i spionaffären. Regeringens avvisande inställning till de krav som framförts om en parlamentarisk undersökningskommission har inte varit ägnad att skapa lugn och förtroende kring de centrala samhällsintressen som det här gäller.

I stället valde regeringen — genom beslut den 28 juni i år — att tillsätta en uteslutande av juridisk expertis bestående undersökningskommission. Denna skall enligt regeringsbeslutet »dels utreda orsakerna till att den spioneriverksamhet vartill översten S. E. C. Wennerström erkänt sig skyldig kunnat fortgå under en lång följd av år, dels undersöka huruvida vad som därvid förekommit giver anledning till särskilda åtgärder i syfte att förebyg-

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

ga riskerna för brottslig verksamhet av dylik art».

De undersökningar som juristkommissionen skall göra är självfallet av mycket stort värde. Som åtgärd att komma till rätta med den grundläggande förtroendefrågan är tillsättandet av en juridisk expertkommission dock inte till fyllest. Det krävs dessutom en av parlamentariska representanter utförd prövning av vad som förekommit av betydelse för en bedömning av regeringens parlamentariska ansvar. För en sådan uppgift är en juridisk expertutredning inte rätta tillvägagångssättet.

Genom en parlamentarisk utredning skulle allmänheten få bästa möjliga garanti att allt som är väsentligt med hänsyn till regeringens ansvar, dess och myndigheternas handläggning av frågan samt förtroendets återställande, kommer till allmän kännedom, i den mån inte sekretesskäl av hänsyn till rikets säkerhet hindrar ett offentliggörande.

Dessutom skulle ett betydelsefullt material ställas till förfogande för konstitutionsutskottet som är det granskningsorgan som riksdagen har till förfogande för bedömande av det parlamentariska ansvaret för vidtagna eller underlåtna åtgärder från berörda statsråds sida. Ärendets omfattande beskaffenhet torde göra det svårt för konstitutionsutskottet att självt utföra det erforderliga undersökningsarbetet. Redan den omständigheten att konstitutionsutskottet kommer att ha en mångfald andra ärenden att samtidigt handlägga utgör ett starkt skäl för att icke belasta detta utskott ensamt med den parlamentariska undersökningen. Det stora antalet ledamöter i utskottet är en annan praktisk omständighet som talar i samma riktning. För en särskild parlamentarisk utredning talar också ytterligare ett viktigt skäl. Hinder torde visserligen inte föreligga för konstitutionsutskottet att inbjuda utanför utskottet stående personer för att av dem erhålla upplysningar. Men stats-

råd kan enligt § 36 i riksdagsordningen inte höras av utskottet. Det är av uppenbart intresse att möjligheten att inhämta kompletterande upplysningar direkt av berörda statsråd står öppen för en parlamentarisk utredning.

Vid två tidigare tillfällen har under senare tid händelser inträffat som föranlett tillsättande av parlamentariska undersökningskommissioner. År 1945 framkom att en byråinspektör vid statens utlänningskommission varit inblandad i en då upptäckt, olovlig underrättelseverksamhet, som närmast varit riktad mot flyktingar här i landet. Byråinspektören hade också varit anlitad av säkerhetstjänsten för särskilda uppdrag. För att skapa klarhet kring de då kritiserade förhållandena tillsattes en undersökningskommission med företrädare för samtliga i riksdagen representerade, demokratiska partier, den s. k. Sandlerkommissionen. Motsvarande förfarande tillämpades år 1950 för att klarlägga myndigheternas åtgärder i den s. k. Kejneaffären.

Vid båda tillfällena var motivet för tillsättandet av en parlamentarisk undersökningskommission att det gällde att bevara förtroendet för centrala samhällsfunktioner. I direktiven till Sandlerkommissionen hette det: »Då de av anmärkningarna berörda myndigheterna ha sådana åligganden, att ett orubbat förtroende från allmänhetens sida för myndigheternas oväld är oeftergivligt, synes en undersökning av nu angivna förhållanden vara påkallad.» Och i uppdraget till Kejnekommissionen uttalade dåvarande justitieminister Zetterberg: »Den utomordentliga vikten av att de rättsvärdande myndigheterna omfattas av medborgarnas fullständiga förtroende gör det angeläget att en utredning rörande myndigheternas förhållande i denna sak genomförs under medverkan av en allmän medborgerlig representation.»

Wennerströmaffären berör i eminent grad centrala samhällsfunktioner. Även här är det av utomordentlig vikt att

Interpellation ang. spionerifällan Wennerström

medborgarnas fullständiga förtroende för dessa upprätthålles. En utredning bör därför också nu ske »under medverkan av en allmän medborgerlig representation».

Regeringen bör således enligt min mening ompröva sitt beslut att för närvarande inte medverka till att en parlamentarisk undersökningskommission tillsätts i Wennerströmfällan.

En sådan kommission bör utan ytterligare dröjsmål komma i arbete. I första hand bör den få omedelbar tillgång till det material som juristkommissionen insamlat. Den skall givetvis själv kunna införskaffa material, t. ex. genom att höra personer som befattat sig med eller haft anledning att befatta sig med den till Wennerström anknutna säkerhetsfrågan. Till viss del torde undersökningsarbetet kunna bedrivas parallellt med juristkommissionen. Den senares arbete, som avser andra bedömningar än den parlamentariska ansvarigheten, skall givetvis fortsätta.

Det ligger i sakens natur att båda kommissionernas arbete bör bedrivas skyndsamt.

Det bör slutligen vara möjligt för regeringen att lämna besked i den här väckta frågan vid den allmänna debatt som avses äga rum i riksdagens båda kamrar den 29 oktober.

Utän att avvakta vidare utredningar blir det naturligtvis tillfälle att denna dag i riksdagen debattera regeringens egendomliga passiva handläggning av Wennerströmsaken, vilken kort beskrivits i ett antal regeringsledamöters förklaringar till juristkommissionen.

Spionfällan Wennerström aktualiserar åtgärder för att reparera de skador som tillfogats rikets försvar. Omfattningen av dessa åtgärder och därav betingade kostnader kan inte överblickas på nuvarande stadium. Särskild undersökning pågår som bekant härom genom för ändamålet avdelad militär expertis. Det är angeläget att denna kartläggning sker så snabbt som möjligt.

Även om skadeverkningarna ännu

icke helt kan överblickas, är det angeläget att en redovisning utan dröjsmål lämnas riksdagen eller vederbörligt utskott allteftersom de kostnadsmässiga konsekvenserna av vad som hittills uppdragats blir klarlagda. Att åtgärder omedelbart vidtas för att begränsa skadeverkningarna, utan att avvakta en sammanfattande redovisning av kostnaderna, är självfallet oundgängligt. Det arbete som pågår för försvarets löpande modernisering enligt av riksdagen fastlagda planer får emellertid inte eftersättas. På nuvarande stadium är det å andra sidan omöjligt att bedöma huruvida ifrågavarande försvarsplaner kan bli berörda av de försvarsåtgärder, som det nu uppdragade spioneriet kan göra nödvändiga. Skulle fråga uppkomma om revidering eller annan omläggning av betydelse av de fastlagda försvarsplanerna, förutsätter jag att dessa problem kommer att behandlas i samma ordning som tillämpats för planernas utarbetande, d. v. s. under medverkan av en parlamentarisk beredning. Den militära försvarsledningen måste givetvis ha sin uppmärksamhet riktad på detta problem. Ytterst bär självfallet försvarsministern och regeringen i övrigt ansvaret härför.

En redovisning för regeringens syn på här senast berörda problem är önskvärd.

Under hänvisning till det anförda anhålles om kammarens tillstånd att till herr statsministern få framställa följande frågor:

1. Vill regeringen medverka till att en undersökningskommission med företrädare för samtliga demokratiska partier i riksdagen omedelbart tillsätts med uppdrag att till upprätthållande av allmänhetens förtroende för berörda centrala samhällsfunktioner granska alla omständigheter i spionerifällan Wennerström?

2. Vill herr statsministern — så långt ske kan inom ramen för nödvändiga, försvarspolitiskt betingade sekretesshänsyn — lämna en redovisning för vil-

Interpellation ang. åtgärder för att bredda trafikunderlaget för inrikesflyget

ka praktiska åtgärder som regeringen vidtagit eller eljest anser befogade i syfte att minska skadeverkningarna för rikets försvar av Wennerströms landsförvärdiska verksamhet?

På gjord proposition medgav kammarerna, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Interpellation ang. åtgärder för att bredda trafikunderlaget för inrikesflyget

Herr LUNDSTRÖM (fp) fick ånyo ordet och yttrade:

Herr talman! Det reguljära svenska inrikesflygets kostnadsutveckling har under våren och sommaren medfört växande bekymmer. Förutom allmänna fördyringar genom lönestegringar och stigande priser på driftsförnödenheter tillkom från den 1 april en fördubbling av den s. k. passageraravgiften, vilken utgör en luftfartsverket tillfallande statlig påлага. Den sistnämnda medförde — med hänsyn tagen till avgiftens konstruktion, inbakning i biljettpriset etc. — att varje passagerare numera har att förutom den egentliga flygbiljetten betala 14 kronors tillägg för varje enkelresa och 28 kr. för tur och retur-resa. Av allt att döma har de redan förut relativt höga flygavgifterna icke tålt denna nya belastning. Passagerarantalet på det reguljära inrikesflyget visade nämligen stagnation från och med april månad och i utvecklingen därefter en markant nedgång, som under sommaren fortsatt och i längden kan befaras få ödesdigra verkningar för inrikesflygets vidare utveckling. Efter vad som framgått av pressen har SAS i viss utsträckning kunnat kompensera sig med charterflygningar mellan Stockholm och Bulltofta under semestersäsongen, medan Linjeflyg nödgats att genom indragning av en del flygturer och kombination av olika flyglinjer med varandra söka neutralisera inkomstbortfallet. Hur betydande detta är framgår

av att en fortsatt utveckling i samma riktning för ett år enbart för Linjeflyg beräknas leda till en årlig förlust på ca 40 000 passagerare, vilket i pengar räknat betyder flera miljoner i minskade intäkter.

Ehuru sannolikt flera faktorer i samverkan föranlett passagerarbortfallet, tyder dock det kraftiga utslaget just vid passageraravgiftens fördubbling på att detta blivit droppen som kommit bägaren att rinna över. Avgiftshöjningen genomfördes för att därmed nedbringa luftfartsverkets ökade underskott. Eftersom frågan om luftfartsverkets ekonomiska målsättning och kostnadsansvar icke helt varit klarlagd, har Kungl. Maj:t i år tillsatt en utredning härom. I den motion om en sådan utredning, som av mig väcktes vid 1962 års riksdag, föreslogs, att inrikesflyget icke skulle belastas med nya kostnader, i varje fall icke förrän detta genom den förordade utredningen eventuellt visat sig vara befogat. Skälet till detta yrkande var farhågor av det slag, som nu tyvärr besannats. Kommunikationsministern ansåg sig emellertid icke böra ens t. v. avstå från avgiftshöjningen.

Med hänsyn till den bekymmersamma situation för inrikesflyget, som nu uppstått, förefaller det ofrånkomligt att något göres för att utan dröjsmål stoppa en fortsatt utveckling i negativ riktning. Det är tvärtom av allra största vikt att inrikesflyget kan utbyggas ytterligare. De långa avstånden i vårt land gör detta i och för sig självklart. Härtill kommer att inte minst nu, när statsmakterna än kraftigare kommer att satsa på en aktiv företagslokalisering, tillgången av ett vittförgrenat och snabbt flyglinjenät måste vara av största vikt. Det finns redan exempel på att vid omlokalisering av företagsamhet som ett oefftergivligt villkor satts förbättrade flygförbindelser med huvudstaden. Men det måste också förutsättas, att flygkostnaden inte blir så hög, att av detta skäl passagerarunderlaget sviker. Härvid har passageraravgiften visat sig särskilt besvärande,

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

och naturligtvis mest verkningsfull i negativ riktning på kortare sträckor.

Under hänvisning till det anförda anholder jag om första kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande frågor:

1. Planerar herr statsrådet några åtgärder för att stimulera en breddning av trafikunderlaget för inrikesflyget och göra det möjligt för medborgare att utnyttja flygkommunikationerna?

2. Är herr statsrådet villig att i avvaktan på slutförandet av den igångsatta utredningen om luftfartsverkets ekonomiska målsättning och kostnadsansvar upphåva den på inrikesflyget nu utgående passageraravgiften?

3. Avser herr statsrådet att genom någon annan åtgärd underlätta för inrikesflyget att snabbt förbättra det nuvarande läget i fråga om passagerarutvecklingen?

Även denna anhållan bifölls.

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

Ordet lämnades härefter till herr BENGTSOEN (cp), som anförde:

Herr talman! Det hittills offentliggjorda materialet har redan visat, att överste Stig Wennerström i stor omfattning utlämnat betydelsefulla uppgifter om vårt försvar. Det är naturligt, att denna olustiga spioneriaffär framkallat stark oro och förbittring hos allmänheten. Alla torde vara ense om att de skadeverkningar, som åstadkommits genom spioneriet, så långt möjligt och snarast måste elimineras liksom också om att eventuella brister i vår administration måste undanröjas, så att säkerheten kan garanteras på ett effektivt sätt.

Det är förstäeligt men beklagligt att undersökningen av Wennerströmaffären kommer att ta avsevärd tid. Juristkommissionens arbete kan enligt de uppgifter som lämnats inte beräknas vara avslutat förrän ett stycke in på nästa år. Därför är det angeläget, att

under utredningens gång material, som kan ge allmänheten en bild av Wennerströmaffärens konsekvenser, så långt möjligt offentliggöres. Det måste också anses nödvändigt, att riksdagen snarast beredes tillfälle till en ingående debatt i frågan. Inte minst gäller detta frågan om stärkandet av försvaret på punkter där detta har utsatts för skadegörelse.

I den diskussion, som förts på det hittills tillgängliga materialet, har uppmärksamheten riktats särskilt på regeringens befattning med frågan. Detta är helt naturligt. Regeringen har det politiska ansvaret för handläggningen av Wennerströmaffären. Det tillkommer riksdagen att i den ordning, som grundlagen föreskriver, pröva regeringens ansvar. De uppgifter, som framkommit genom det hittills tillgängliga materialet, främst genom statsrådets promemorior till juristkommissionen, ger enligt min mening anledning till viss kritik mot handläggningen av frågan. Någon mera definitiv bedömning av ansvaret kan emellertid inte ske, förrän t. ex. de närmare omständigheterna kring Wennerströms placering i utrikesdepartementet och de uppgifter han där förelades eller skaffade sig klarlagts genom undersökning.

Det är, såsom framhållits, riksdagens uppgift att bedöma om regeringens handläggning av fallet Wennerström varit sådan, att rikets sannskyldiga nytta iakttagits. Vårt parlamentariska styrelsesystem innebär också förpliktelse för regeringen att lämna redovisning inför riksdagen. För riksdagens prövning av det politiska ansvaret måste det anses nödvändigt att juristkommissionens arbete kompletteras genom att företrädare för de demokratiska partierna beredes tillfälle till en ingående undersökning av Wennerströmaffären och omständigheterna kring densamma. Såsom utvecklingen blivit bör alltså enligt min mening en särskild parlamentarisk insyn snarast komma till stånd.

Omfattningen av de skador, som Wennerströms spioneri åsamkat vårt för-

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

svar, kan givetvis inte bedömas förrän undersökningsarbetet slutförts. Redan nu torde det emellertid stå klart, att skadeverkningarna har mycket stor räckvidd. Det är angeläget, att möjliga praktiska åtgärder i syfte att minska skadorna för vårt försvar snarast kommer till stånd. Jag förutsätter, att regeringen redan vidtagit vissa sådana åtgärder och överväger andra. Härmed åsyftar jag såväl rent försvarstekniska dispositioner som de konsekvenser i kostnadsökningar, som framstår som ofrånkomliga. Om — såsom man kan befara — spionaffären leder till att de fastställda riktlinjerna och kostnadsramarna för försvaret måste revideras, syns det erforderligt, att frågan prövas av en parlamentarisk försvarsberedning.

Det är angeläget att riksdagen och allmänheten så långt möjligt hålles underrättade om utvecklingen på detta område även om någon fullständigare redovisning ännu inte kan lämnas. Det är också självklart, att nödvändiga försvarspolitiskt betingade sekretesshänsyn måste iakttagas, men det vore som nämnts värdefullt om regeringen med beaktande av detta ville lämna riksdagen en redogörelse för de praktiska åtgärder som regeringen vidtagit eller anser nödvändiga i syfte att minska skadeverkningarna för vårt försvar.

Med anledning av vad jag här har anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till hans excellens statsministern rikta följande frågor:

1) Vill herr statsministern medverka till att representanter för de demokratiska partierna i riksdagen snarast beredas tillfälle till prövning av spionaffären Wennerström och omständigheterna kring densamma?

2) Vill herr statsministern så långt det är möjligt med hänsyn till den nödvändiga sekretessen lämna kammaren en redogörelse för olika praktiska åtgärder, som regeringen vidtagit eller finner erforderliga i syfte att minska de skador, som Wennerströms spioneri orsakat vår försvarsorganisation?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

Herr VIRGIN (h) erhöll nu ordet och yttrade:

Herr talman! De skador som Stig Wennerströms långvariga och omfattande spionage vållat det svenska försvaret är stora och allvarliga. Hur stora skadorna är och vilka konsekvenser de kan tänkas få för det svenska försvaret, torde alltid bli mycket svårt att precisera t. o. m. sedan utredningsmaterialet lagts fram. De skador som spionaget vållat försvaret kan emellertid i långa stycken tänkas komma att förändra vissa av de förutsättningar som låg till grund för den år 1962 träffade försvarsöverenskommelsen — inte bara ekonomiskt sett utan också vad gäller planering och inköp av viss materiel.

Länge har det betraktats som en stor tillgång att de demokratiska partierna i vårt land tagit samfällt ansvar för svensk försvarspolitik. Har regeringen och de demokratiska oppositionspartierna hittills på detta sätt gemensamt slutit upp kring försvarspolitiken, bör detta ske också nu, när vårt försvar utsatts för allvarliga skador. De demokratiska partierna måste beredas möjlighet att pröva skadornas omfattning och de åtgärder som kan bli aktuella för deras avhjälpande sett mot bakgrunden av den försvarsöverenskommelse som 1962 träffades. Den försvarskommitté som då arbetade bör för detta ändamål återupplivas. Den skulle snabbt och utan någon längre förberedelsetid kunna påbörja sitt arbete och på relativt kort tid — vilket måste anses vara av största vikt — kunna slutföra sitt uppdrag.

Efter det Wennerströms spionage uppdragats och det visat sig att vissa regeringsledamöter under en mycket lång tid varit informerade om att Wennerström utgjort en säkerhetsrisk, har av

Interpellation ang. spioneriaffären Wennerström

naturliga skäl frågan om vilka åtgärder som för framtiden kan vidtas för att säkerställa ett bättre samarbete inom regeringen i säkerhetsfrågor aktualiserats.

Sedan regeringsrätten föreskrivit att de av vissa statsrådsledamöter till juristkommissionen ingivna promemoriorna angående de skilda regeringsledamöternas handläggning av ärendet skulle vara att anse som offentliga handlingar och dessa sålunda kommit till allmänhetens kännedom, föreligger ett betydelsefullt material för bedömningen av hur ärendet före den 25 juni 1963 handlagts i regeringen. Det framgår därvid bl. a., att en medlem av regeringen, statsrådet Sven Andersson, redan »någon gång under 1959» av dels statspolisintendenten, dels chefen för vederbörande sektion i försvarsstaben underrättats om misstankarna mot Wennerström. I samband med att Wennerström 1961 ställdes till förfogande för vissa arbetsuppgifter i utrikesdepartementet underrättades dåvarande utrikesministern och följande år cheferna för inrikes- och justitiedepartementen, varjämte statsministern synes ha blivit erbjuden en föredragning, som likväl aldrig kom till stånd.

Statsrådspromemoriorna är med ett undantag — f. utrikesminister Undéns — daterade samma dag och har enligt uppgift tillkommit efter samråd mellan regeringens berörda medlemmar. Redan detta är anmärkningsvärt. Sannolikt skulle materialet ha kunnat bli fullständigare, om regeringsmedlemmarna var för sig fått besvara kommissionens frågor och eventuella diskrepanser i deras uppgifter därefter fått ge anledning till att kompletterande uppgifter införats.

Innehållet i statsrådspromemoriorna är emellertid än mera anmärkningsvärt. Det framgår här bl. a., att samarbetet inom regeringen på tidigare stadier varit i hög grad ofullständigt, något som står i skarp kontrast mot det nära samarbete som helt plötsligt blev aktuellt då uppgifterna till juristkommissionen skulle lämnas. Av promemoriorna fram-

går det vidare, att flera berörda statsrådsledamöter funnit det vara av underordnad betydelse att hålla sig underrättade om ärendets fortsatta utveckling, när de fått reda på att en hög befattningshavare med tjänstgöring inom Kungl. Maj:ts kansli var föremål för säkerhetstjänstens misstankar. Däremot föreligger alltså en högst betydande oklarhet i fråga om Wennerströms uppdrag i utrikesdepartementet, hur uppdraget ursprungligen preciserades, vad som sedan blev Wennerströms egentliga arbetsuppgift och på vad sätt Wennerströms arbetsuppgifter anknyt till förarbetena för den s. k. Undénplanen. Inte ens den tidpunkt, då Wennerström faktiskt övergick till att syssla med sina uppgifter i utrikesdepartementet, är klart angiven.

Ansvarsförhållandena inom regeringen har uppenbarligen i detta fall varit tämligen oklara. För säkerhetstjänsten ansvarar i första hand chefen för inrikesdepartementet. Denne synes icke ha blivit orienterad förrän på våren 1962, ungefär samtidigt med chefen för justitiedepartementet. Chefen för försvarsdepartementet, som underrättades om problemet tre år tidigare, tog därvid icke kontakt med någon av dessa sina kolleger och synes för sin del ha godkänt förslaget om Wennerströms placering i utrikesdepartementet innan utrikesministern blivit ordentligt underrättad om misstankarna mot denne. Statsministern förblev okunnig om vad som förekom. Samordningen inom regeringen och de direkta kontakterna mellan dess medlemmar tycks sålunda i detta ärende ha lämnat åtskilligt övrigt att önska. Det är vidare uppenbart, att säkerhetscheferna inom departementen hållits utanför. Sålunda underrättades utrikesdepartementets säkerhetschef, kabinetssekreteraren, tydligen inte om misstankarna mot Wennerström förrän denne redan under mera än ett år tjänstgjort i departementet.

Av det ovan anförda torde det klart framgå att den allvarliga spionaffären

Interpellation ang. kommunernas jordförvärv

knappast med erforderlig omsorg handlagts av de berörda regeringsledamöterna. Dessa är ytterst ansvariga för att spionaffären tillåtits fortgå under så lång tid efter det de första misstankarna om Wennerström som säkerhetsrisk blev kända. Regeringen har också måst medverka till att klarlägga orsakerna till att Wennerström under så lång tid varit i tillfälle att bedriva sin landsfientliga verksamhet. Därvid har regeringen stannat vid att lägga utredningen av själva ansvarsfrågan i händerna på en juristkommission, bestående av tre välmeriterade och framstående jurister. Det skall inte bestridas att dessa har särskilda förutsättningar att i egenskap av förhørsledare klarlägga vad som brustit i fråga om övervakning och kontroll av Wennerströms tjänstgöringsförhållanden och möjligheter att införskaffa upplysningar om vårt försvar. Å andra sidan kan det inte begäras att juristkommissionen skall bedöma det parlamentariska ansvar som åvilar de särskilda instanser som haft att göra med handläggningen av ärendet sedan Wennerström utpekats som en säkerhetsrisk för landet. Detta måste av naturliga skäl bedömas av erfarna parlamentariker. Ett samarbete mellan jurister och parlamentariker, där de förra utövat ledningen av förhören och de senare tillhandahållit frågor som ur parlamentariska synpunkter borde framställas, skulle på ett helt annat sätt ha kunnat skapa klarhet i ämnet.

Utöver den del av utredningsarbetet, som bäst utföres av juridiska experter, föreligger därför en annan del, som endast kan handläggas av en parlamentarisk utredning. Denna bör i första hand bedöma var ansvaret ligger för att Wennerström under så avsevärd tid kunnat fortsätta sin landsskadliga verksamhet samt föreslå åtgärder, avsedda att för framtiden i möjligaste mån förhindra att händelser av detta slag upprepas.

Med anledning av det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till

hans excellens statsministern få framställa följande frågor:

1) Vilka åtgärder ämnar Ers Excellens vidtaga för att i den utsträckning så kan vara möjligt bota eller uppväga de skador som det svenska försvaret åsamkats genom Wennerströms spioneri?

2) Vill Ers Excellens meddela kammaren, vilka åtgärder som för framtiden planeras för att säkerställa ett bättre samarbete inom regeringen i säkerhetsfrågor?

3) Kommer Ers Excellens att medverka till att juristkommissionens undersökningar i Wennerströmsaffären kompletteras av en utredning som innefattar företrädare för samtliga demokratiska partier i riksdagen?

På gjord proposition bifölls herr Virgins berörda anhållan.

Interpellation ang. kommunernas jordförvärv

Ordet lämnades på begäran till herr NILSSON, FERDINAND, (cp), som anförde:

Herr talman! Tidigare jordförvärvslag undantog de kommunala jordförvärven från förbudslagstiftningen. Den då gällande s. k. förköpslagen underställde däremot även kommunernas fastighetsförvärv jordpolitisk prövning. Nu gällande jordförvärvslagstiftning utgör en sammansmältning av båda lagarna. Ur kommunernas synpunkt innebär den att den undantager från lagens verkningar de allmännyttiga ändamål för vilkas tillgodoseende kommunerna kan begära expropriation. Ursprungligen (1955) underställdes övriga kommunala förvärv av jordbruksfastighet den jordpolitiska prövningen. Här gällde dock särskilda anvisningar som tillförsäkrade kommunerna ett generöst bedömande. Lagen ändrades redan 1958 efter motioner. De avstyrktes av majoriteten i vederbörande utskott, men riksdagen biträdde reservationsvis framförda yr-

Interpellation ang. kommunernas jordförvärv

kanden om ändring av lagtexten — ett inom lagstiftningen i och för sig ovanligt förfarings sätt. Därigenom undantogs de kommunala jordförvärven helt från jordpolitisk eller annan prövning.

Enligt motionerna (I: 98, II: 101) åsyftade lagändringen ett undanröjande av att »kommunernas förvärv av mark för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar onödigt försvarades». I motionerna hävdades dessutom trosvisst att »kommunerna torde såsom offentligrättsliga subjekt kunna förutsättas att liksom staten se till, att obehöriga förvärv av jordbruksfastighet icke sker för kommunernas räkning».

Den av riksdagen bifallna reservationen innehåller därutöver som allmän sats att intresset av jordbrukspolitisk prövning — för rationaliseringsändamål eller för att bevara bärkraftiga jordbruk, således — bör stå tillbaka för kommunernas lokala intressen.

Vid 1959 och 1960 års riksdag anföres vid upprepade tillfällen klara exempel på att detta var en mycket diskutabel visdom.

I motion (1: 5) framfördes 1959 också tanken att åtminstone kommunernas jordförvärv inom en grannkommun icke borde vara ohämmad. Riksdagen som 1958 på stående fot ändrat lagtexten från 1955 ansåg emellertid 1959 och 1960 utan att egentligen ta ställning i sakfrågan att det var olämpligt att ändra lagen med så korta intervaller.

Numera har de kommunala förvärven fått ökad aktualitet i samband med att behovet av områden för fritidsbebyggelse, strövområden och anläggningar för fritidsändamål aktualiserats. Från planeringsmyndigheternas sida har också framhållits önskvärdheten av att kommunerna låter upprätta översiktsplaner för sina områden. Inte minst har detta varit fallet i Uppsala län, där landstinget propagerat och ställt i utsikt bidrag av landstingsmedel för upprättande av sådana översiktsplaner. Den första kommunen inom länet, som på

egen hand beslutat och bekostat sådan översiktsplanering är min hemkommun Upplands Bro. Grannskapet med Stockholm och det tryck som staden och närliggande kommuner utövade för att driva bort riksförsvaret från Järvafältet hade slagit sönder en påbörjad planering för en bebyggelse för uppgivna 20 000 människor i HSB:s regi. Den plan som tillkom i höst för denna kommun tog nu sikte på permanent bostadsbebyggelse i ett område utefter Västerås järnvägen och en projekterad motorvägsdragning. Fritidsområdena avsågs i stort sett böra förläggas närmare Mälarstranden, och på norrsidan om permanentbyggnadsområdet tog förslaget om Svea gardes ditförläggning stor plats.

I kommentaren till plankartan heter det vidare bl. a.:

»Kring Håtuna och Håbo-Tibble kyrkor, i Kvarnibble och Helgesta by dominerar den permanenta jordbruksbebyggelsen, och flera brukningscentra är förlagda hit. Av hänsyn till den befintliga miljön bör den eventuellt tillkommande bebyggelsen hålla en utseende- och kvalitetsmässigt högre standard än som i allmänhet kännetecknar fritidsbebyggelsen. Utanför byarna finnes knappast inom dessa områden någon mark som lämpar sig för tätbebyggelse. Med hänsyn härtill har dessa områden angivits som zoner för *permanent bebyggelse jämsides med jordbruk.*»

Ja, så planerade helt nyligen en liten kommun, och länsarkitekten i Uppsala län kommenterade: »Planförslaget är att betrakta som en slags zonplan d. v. s. det redovisar olika områden, där skilda användningssätt dominerar, men det innehåller inga anvisningar om markens användning i detalj inom de olika zonerna. Avsikten är att på kartan ge en *allmän överblick över den framtida markanvändningen i stora drag* inom olika delar av kommunen *till stöd för bedömningen av de planproblem och byggnadsfrågor* av olika slag, som *efter hand* kan bli aktuella. Zonplanen vill ge

Interpellation ang. administrationen av den svenska u-landshjälpen

en ram för den fortsatta planeringen och underlätta inpassningen av kommande översikts- och detaljplaner i deras större sammanhang.»

Men kommunerna har ju 1958 fått fri rätt att förvärva jord — med uppgiven avsikt att förvärven skall avse mark för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar. Och den sakkunnigt utförda plankarten hade knappast hunnit bli färdig — med biträde av lantmäteriorganisation och lantbruksnämnd — så slår den stora grannen Stockholms stad ner i vår kommun och förvärvar Aske gård i Håtuna och Tibble socknar. Det gäller sammanlagt 1 313 hektar, som i planen upptages för jordbruksändamål men som Stockholms stad anges åsyfta att använda för fritidsändamål. Av arealen är dock 476 hektar god uppländsk åker samt 60 hektar tomt, trädgård och kulturbeten. Produktiv skogsmark är 640 hektar, och gården har ganska liten strandmark. Många anser att denna gård inte alls eller bra litet lämpar sig för fritidsändamål samt dessutom ligger olämpligt till för stockholmarna. Andra fäster sig mera vid att det är en bra jordbruksgård med högklassig bebyggelse och tillräckligt med skog. Vad jag särskilt vill fästa uppmärksamheten vid är att *det är en gård i en annan kommun än Stockholm* och av denna andra kommun ifrån sakkunnigt håll uppgjord plan avsetts för annat ändamål. Ingen förvärvsprövning förekommer — sådan är lagen — och det stora Stockholm bryr sig inte ens om att kontakta den lilla kommunen för att höra hur man där bedömer saken. Det har gjorts gällande av den som ändrade lagen att en kommun såsom »offentligt-rättsligt subjekt» skulle vara på något sätt en garanti över all kritik för allmännyttan. Vilken kommun gäller detta om — inkräktarkommunen eller den kommun, som utsättes därför? Man frågar sig efter de rimliga grunderna för att på detta sätt den ena kommunen skall kunna utan vidare hänsyn inkräk-

ta på och sätta ur spel den andras planering.

Under hänvisning till anförda synpunkter får jag hemställa om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framföra följande frågor:

1) Anser statsrådet det vara i god överensstämmelse med de angivna motiven för 1958 års lagändring om kommunernas jordförvärv att med stöd därav bärkraftiga, välbebyggda jordbruk utav Aske gårds karaktär av en kommun förvärfvas för helt andra ändamål?

2) Är statsrådet villig medverka till en lagändring, som förhindrar ohämmade ingrepp från en kommun på den andras verksamhetsområde varigenom den lokala kommunmyndighetens av sakkunskapen på länsplanet stödda intentioner om kommunal planering åsidosättes?

Kammaren medgav, att ifrågavarande del av spörsmål finge framställas.

Interpellation ang. administrationen av den svenska u-landshjälpen

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp) fick därpå ordet och yttrade:

Herr talman! Det är angeläget att statsanslagen används så rationellt som möjligt. Inte minst gäller detta u-landsanslagen. Medborgarnas förtroende för u-landsverksamheten och för en utvidgning av denna kan helt naturligt komma att försvagas om verksamheten missköts. Medborgarna har bl. a. rätt att kräva en effektiv administration av u-landshjälpen, som genom klara direktiv och gott samarbete stimulerar till förtjänstfulla insatser på fältet.

Allvarlig kritik mot administrationen och personalpolitiken inom nämnden för internationellt bistånd (NIB) har på senare tid anförts i pressen. Kritiken avser framför allt följande:

1. Enligt en skribent i Göteborgs Han-

Interpellation ang. administrationen av den svenska u-landshjälpen

dels- och Sjöfartstidning skulle den svenska familjeplaneringsinsatsen i Pakistan i många stycken ha hastverkets prägel. Projektet sägs vara otillräckligt förberett. En svensk modellklinik skulle under lång tid ha stått oanvänd och där- efter endast använts i obetydlig utsträckning. Kontakterna mellan NIB och personalen på fältet säges ha fungerat illa.

2. Samme skribent uppger att ett löfte från centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd om ökade biståndsinsatser inom el-branschen i Etiopien brutits av NIB, vilket sägs ha väckt uppseende hos etiopierna. Motiveringen från svenskt håll skulle ha varit att biståndet till Etiopien inte borde utvidgas utan i stället skäras ned.

3. En kvällstidning i Stockholm — Aftonbladet — har begärt att få ta del av en rapport till NIB rörande arbetet på en svenskstödd farm i Algeriet. Enligt tidningen har NIB:s styrelseordförande först velat hemligstämpla hela rapporten. Den skall sedan ha frisläppts så när som på några rader, vilka hemligstämplats. Rapporten röjer dålig kontakt mellan NIB och ledaren för projektet. Även andra missförhållanden förekommer, framhåller tidningen.

4. I Stockholms-Tidningen har uppgivits att stipendier från NIB beviljats två etiopiska diplomatsöner. Handlingarna rörande stipendierna skall ha försvunnit från NIB. Efter en tid har beslutet om stipendieringen återkallats av NIB, uppger tidningen.

5. Det har vidare uppgivits att flera kvalificerade tjänstemän lämnat NIB på grund av bristande samarbetsförmåga från ledningens sida.

En av de tjänstemän, som slutat, säger bl. a. följande i en intervju: »Vi var givetvis beredda att acceptera de svårigheter som självklart skulle torna upp sig när en verksamhet av det här slaget ska byggas upp, men vi trodde samtidigt att svårigheterna skulle kunna lösas i en anda av samarbetsvilja och gemensamt intresse för saken. Men vi

blev snart bittert besvikna. Plötsligt fann vi oss sitta i ett töcken av allmän oreda. Vi fick aldrig några klara besked om våra arbetsuppgifter, kommunikationerna mellan avdelningarna klickade och det brast betänkligt i samarbetet med den högsta ledningen.

Även fördelningen av arbetsbördorna klickade. Medan några arbetade sig halvt fördärvade tvingades andra sitta undersysselsatta. Vi upptäckte helt enkelt att man slösade med de resurser vi representerade. Resultatet blev naturligtvis kaos på många håll.

Samtidigt pressades projektarbetet in i en stel byråkratisk kostym som tog död på all smidighet. Alltför många viktiga beslut fattades hux flux av verksledningen och ställde oss inför tvånget att realisera dåligt förberedda projekt. Vi kände oss aldrig som medarbetare — bara som verkställare av order uppifrån. Våra specialkunskaper nonchalerades och lämnades outnyttjade.»

De anmärkningar som framställts mot NIB:s administration och personalpolitik är mycket allvarliga. Det är ett starkt önskemål att alla misshälligheter snabbt bringas ur världen, så att NIB kan fortsätta sitt arbete under förnyad entusiasm och fullt förtroende.

Det är därför uppenbart att vad som framkommit måste föranleda en undersökning av de påstådda missförhållandena.

Att styrelsen för NIB anmodat statskontoret att i dess egenskap av statens rationaliseringsorgan göra en översyn av NIB:s organisation är tillfredsställande. Det är angeläget att denna organisationsundersökning bedrivs snabbt så att resultatet härav kan komma biståndsverksamheten till godo utan dröjsmål.

Vid sidan av statskontorets översyn av NIB:s organisation har styrelsen för NIB beslutat att genomföra en egen undersökning av de kritiserade förhållandena inom den av NIB ledda svenska biståndsverksamheten. Styrelsens undersökning skall enligt av dess ordfö-

Interpellation om åtgärder för att hindra rymningar från fångvårdsanstalter och andra anstalter

rande meddelad uppgift genomföras med stor skyndsamhet och vara färdig under innevarande månad. En undersökning av denna art är, som förut framhållits, ofrånkomlig mot bakgrund av den framförda kritiken. Styrelsens åtgärd synes därför väl motiverad. Jag tillåter mig utgå ifrån att denna utredning icke av prestige eller andra skäl viker undan för en realistisk granskning av förhållandena.

Att nämnden haft otillräckliga personella resurser torde inte kunna bestridas. De förslag till ytterligare förstärkning av dessa som framfördes vid vårriksdagen — bl. a. från folkpartiets sida — men som tyvärr inte vann riksdagens bifall, framstår nu som än mer motiverade. Att avvakta ett nytt budgetår för bl. a. de personalförstärkningar som synes nödvändiga bör inte komma i fråga. Förslag härom bör kunna framläggas i särskild proposition avseende erforderliga anslag på tilläggsstat.

Ett viktigt organisatoriskt problem för den svenska biståndsverksamhetens administration som inte lösts tillfredsställande är den ännu existerande administrativa splittringen. På det departementala planet handlägges biståndsärendena i något skiftande utsträckning av fem olika departement (utrikes-, finans-, handels-, jordbruks- och eklestistikdepartementen). En enhetlig ledning av den samlade svenska biståndsverksamheten till u-länderna saknas. Detta administrativa problemkomplex förtjänar uppmärksamhet. Det torde å andra sidan inte vara lämpligt att utvidga statskontorets organisationsundersökning att avse också här angivna problem, utan de bör med fördel undersökas i annan ordning, förslagsvis genom en härför tillsatt utredning.

De med u-landsbiståndet förknippade problemen är ofta mycket svåra och komplicerade. Att lyckas eller icke lyckas med ett projekt beror inte bara på goda förberedelser och kompetent personal utan även i hög grad på mottagar-

landet. Förhållanden och händelser som ligger utanför givarlandets kontroll och som ofta inte heller kunnat förutses kan därför vålla oöverstigligen svårigheter. Sådant måste vi vara beredda på och får inte låta det påverka viljan till nya ansträngningar. Att länka utvecklingen bort från dess nuvarande väg, där en liten privilegierad del av mänskligheten blir allt rikare och det stora flertalet sjunker i allt djupare misär, blir en långsiktig affär som säkert kommer att beledsagas av många och svåra besvikelser och misslyckanden. Medvetandet härom får emellertid icke minska utan måste tvärtom skärpa kraven på den svenska administrationen av denna verksamhet.

Under hänvisning till här anförd motivering ber jag om kammarens tillstånd att till statsministern få ställa följande frågor:

1. Vill herr statsministern redogöra för de faktiska förhållanden, som utgör bakgrund för den på senare tid framförda kritiken mot administrationen av den svenska u-landshjälpen och för de åtgärder som regeringen ämnar vidtaga för att råda bot på uppdagade missförhållanden, så att allmänhetens förtroende för det svenska biståndsarbetet för u-länderna kan bevaras och i övrigt effektivisera de svenska biståndsinsatserna?

2. Vill herr statsministern redogöra för den praxis som tillämpas vid stipendiegivningen från NIB?

Även denna hemställan bifölls.

Interpellation om åtgärder för att hindra rymningar från fångvårdsanstalter och andra anstalter

Ordet gavs nu till herr SVENINGS-SON (h), som anförde:

Herr talman! De många rymningar som under den gångna sommaren förekommit från våra fångvårdsanstalter har bland allmänheten väckt stor oro

Interpellation om flyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten

och uppmärksamhet. Detta är förståeligt då en brottsling som rymt från en anstalt ofta handlar panikartat och inte drar sig för våldsdåd, där människoliv kan bli något betydelselöst.

Enligt min mening bör den som vistas på anstalt omhändertagas på ett så betydande sätt att han under vårdtiden inte har någon möjlighet att begå nya brott. Under senare år har emellertid många grova brott begåtts och betydande materiella skador förorsakats av personer som rymt från anstalt.

Bland allmänheten ställer man sig ofta undrande över att för brott eftersökta personer inte kan infångas och över att de därför kan fortsätta med brottslig verksamhet. De svårigheter som här föreligger kan man emellertid i viss mån förstå. Vad man däremot har svårt att acceptera är att en en gång infångad brottsling utan större svårighet kan rymma från den anstalt där han intagits.

Brottsligheten har under de senaste tio åren ökat i betydande omfattning, och inga tecken tyder på att den är i avtagande. Utbyggnaden av fångvårdsanstalterna liksom kriminalvården har inte hållit jämna steg med den ökade brottsligheten. Dessa brister måste snarast avhjälpas även om det måste ske på bekostnad av andra investeringar. I ett rättssamhälle har medborgarna rätt att kräva att samhället gör vad som står i dess makt för att skydda medborgarnas liv och egendom.

Av stort intresse skulle vara att få en detaljerad redovisning för i vilken omfattning rymningar förekommit från t. ex. fångvårdsanstalter och mentalsjukhus under senare år.

Aberopande det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få ställa följande frågor.

1. Vill herr statsrådet lämna kammaren en redogörelse för i vilken omfattning rymningar förekommit från fångvårdsanstalter och andra vårdanstalter under senare år?

2. Vilka åtgärder ämnar herr statsrådet vidtaga för att i möjligaste mån förhindra rymningar från fångvårdsanstalter och andra vårdanstalter?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Interpellation om flyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten

Herr PETERSSON, PER, (h) erhöll därefter ordet och yttrade:

Herr talman! Det statliga malmbolaget LKAB planerar för närvarande att utvidga företagets huvudkontor som är beläget i Stockholm.

Stark kritik har från början framförts från norrländskt håll mot huvudkontorets förläggning i Stockholm. Kritiken har i synnerhet riktats mot det förhållandet att LKAB:s hemkommuner och hemlän undandrages betydande belopp av skattemedel. Med tanke på de stora problem som möter Norrbotten i fråga om att ge elementär service till länets medborgare finns det skäl att karakterisera huvudkontorets lokalisering som en orättvisa av betydande mått mot hemkommunerna och länet.

Man har haft rätt att hoppas på en omprövning av lokaliseringen i samband med planeringen för en eventuell utbyggnad av huvudkontoret. Inte minst mot bakgrund av den i lokaliseringsutredningen förda diskussionen har man kunnat förvänta en sådan omprövning. Hänsyn till denna utrednings målsättning borde för ett statligt företag ha varit en självklar sak. Jag vill erinra om att det privatägda SCA tidigare tagit hänsyn till sådana synpunkter och flyttat sitt huvudkontor från Stockholm till Sundsvall.

Med stöd av ovanstående hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få ställa följande frågor:

1. Vill herr statsrådet redogöra för huruvida en omlokalisering av LKAB:s

Interpellation ang. den år 1962 angtagna FN-resolutionen om raskonflikten i Sydafrikanska republiken

huvudkontor till Norrbotten diskuterats i samband med planeringen för den beslutade utvidgningen av huvudkontoret i Stockholm?

2. Vill herr statsrådet — mot bakgrund av lokaliseringsutredningens uttalade målsättning — medverka till en flyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Interpellation ang. den år 1962 antagna FN-resolutionen om raskonflikten i Sydafrikanska republiken

Herr SUNDIN (cp) fick på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Den jämlikhet mellan olika raser som är en bärande princip i FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna och andra jämförbara dokument är tyvärr inte förverkligad i dagens värld. På olika håll förekommer att människor på grund av rastillhörighet undertryckes eller diskrimineras på olika sätt. Det måste emellertid konstateras att myndigheter och politiskt ansvariga på många håll gör stora ansträngningar för att nå en rättfärdig lösning på de stora problem som rasdiskriminering och rasfördomar utgör. Undantag från denna regel finns dock. Det kanske mest flagranta exemplet här på utgöres av förhållandena i Sydafrikanska unionen, där enligt samstämmiga rapporter de vita härskarnas förtryck gentemot den annorledes färgade befolkningen ständigt ökat.

Förhållandena inom unionen har sedan länge varit föremål för FN:s uppmärksamhet. De förekom på generalförsamlingens dagordning första gången år 1952 och har sedan dess behandlats i olika kommittéer och i generalförsamlingen. FN:s behandling av frågan och dess uppmaningar till Sydafrikanska unionen har emellertid inte lett till bättre förhållanden.

I november 1962 antog generalförsamlingen en rekommendation till medlemsländerna att vidta vissa sanktionsåtgärder gentemot Sydafrikanska unionen. Resolutionen, som synnerligen kraftigt fördömer apartheidpolitiken, hade framlagts av 34 afroasiatiska stater och antogs med 60 röster mot 16 varjämte 21 stater avstod. Till dem som avstod hörde Sverige.

I vårt land har opinionen mot apartheidpolitiken vuxit sig allt starkare och synes vara mycket fast förankrad i alla folkgrupper. Av särskilt intresse är den bojkottaktion som de svenska ungdomsorganisationerna startat och fullföljt med stor kraft. Den utgör en åtgärd i den riktning, som den nämnda FN-resolutionen anvisar.

Vissa medborgare som velat solidarisera sig med de förtryckta i Sydafrika och fullfölja FN-resolutionens och den nämnda bojkottaktionens intentioner har emellertid försatts i en brydsam situation. Jag åsyftar de arbetare som velat vägra delta i lossningen av fartyg med sydafrikansk last men som till följd av avtalsrättsliga bestämmelser tvingats delta i lossningen. Enligt min mening är det beklagligt att medborgare på detta sätt tvingas i samvetskonflikt. Varje möjlighet som kan finnas att åstadkomma en med samvetsfriheten förenlig lösning på detta problem bör enligt min mening tillvaratagas.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till excellensen och ministern för utrikes ärendena få ställa följande frågor:

Vill Ers Excellens för envar av de punkter, som den nämnda FN-resolutionen rörande apartheidpolitiken i Sydafrikanska unionen omfattar, ange skälen till att regeringen inte vidtagit åtgärder i enlighet med resolutionen?

Vill Ers Excellens redogöra för vilka åtgärder regeringen är villig att vidtaga för att medverka till att den nämnda resolutionens syfte kan fullföljas?

Har regeringen övervägt möjligheter-

Interpellation om licenstvång för uppförande av bensinstationer, kyrkor och lyxvillor — Interpellation ang. olycksriskerna inom flyget vid militära övningar

na till sådana åtgärder att svenska medborgare, som vill hörsamma FN-resolutionen och ej befatta sig med sydafrikanska varor, kan fullfölja sin avsikt utan att komma i konflikt med bestämmelser på avtalsrättens område?

På gjord proposition bifölls herr Sundins berörda anhöllan.

Interpellation om licenstvång för uppförande av bensinstationer, kyrkor och lyxvillor

Ordet lämnades härefter till herr **LAGER** (k), som yttrade:

Herr talman! Trots en aktningvärd ökning av bostadsbyggandet under senare år är köerna av bostadsbehövande långa. Om bostadsbristen skall byggas bort — och detta är den enda acceptabla lösningen — måste produktionen av bostäder ytterligare öka. Det hinder som nu reser sig för en ökad bostadsproduktion anges vara brist på arbetskraft. Kapitalbehoven förefaller kunna tillfredsställas, och ingen brist råder på byggnadsmateriel.

Att öka bostadsproduktionen sammanhänger tydligen mycket intimt med möjligheten att utöka den personal som sysselsättes i denna produktion. Här inställer sig frågan om den tillgängliga arbetsstyrkan för byggnadsändamål engageras på bästa möjliga sätt. Mig förefaller det som om en inte ringa del av yrkeskunniga byggnadsarbetare, från grovarbetare till arkitekter, tas i anspråk för byggnadsändamål, som just nu inte är lika viktiga som bostadsproduktionen. Jag tänker då på sådana anläggningar som bensin- och bilservicestationer. Enligt pressuppgifter färdigställs i år cirka 200 nya sådana stationer. Ordföranden i Bensinhandlarnas riksorganisation uttalade nyligen till en tidning att vi har alltför många bensinstationer i landet. Redan en ytlig blick på mängden av bensinstationer vid in- och utfarterna till våra städer

och samhällen säger att antalet sådana stationer är onödigt stort.

En annan kategori av byggnader som onödigtvis tar byggnadsarbetare i anspråk är kyrkorna. Medan inom samhällslivet i allmänhet en tydlig strävan märks, att i överensstämmelse med teknikens utveckling och tidens krav, slå samman mindre enheter till större följder kyrkolivets styresmän den rakt motsatta linjen. Här slår man sönder de större enheterna till mindre och reser samtidigt kravet på uppförandet av nya dyrbara predikolokaler. Detta till trots att de redan befintliga kyrkorumen endast delvis — ofta till endast ringa del — tas i anspråk under gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar.

En tredje kategori av byggnader som uppenbarligen kunde anstå tills bostadsbristen övervunnits eller i varje fall minskat är de s. k. lyxvillorna. Enfamiljsvillor, som drar en byggnadskostnad av en kvarts miljon kronor eller därutöver, är av kostnadsskäl tillgängliga som bostad åt endast en mycket ringa del av vårt lands medborgare.

Med stöd av vad jag här anfört anhöller jag att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få ställa följande fråga:

Har statsrådet för avsikt att som en åtgärd för att öka bostadsbyggnationen föreslå återinförande av licenstvång för uppförande av bensinstationer, kyrkor och lyxvillor?

Även denna hemställan bifölls.

Interpellation ang. olycksriskerna inom flyget vid militära övningar

Herr **ADOLFSSON** (k) erhöll nu ordet och anförde:

Herr talman! Den senaste tidens många och svåra flygolyckor vid svenska militära övningar har av naturliga skäl djupt upprört allmänheten. Framför allt är det givetvis de stora förlus-

Interpellation ang. resurserna för vård och behandling av neurosedynskadade barn

terna av unga människoliv — tio dödade enbart under tolv övningsdagar i september — som beklagas. Även ekonomiskt är förlusterna stora. Under exempelvis de nämnda tolv övningsdagarna förlorades sju flygplan av typ Lanzenplan, Flygande tunna och Vampireplan representerande en kostnad av betydligt mer än 10 miljoner kronor. Därtill har ytterligare flygolyckor inträffat efter den angivna tiden däribland det helikopterhaveri som krävde tre människors liv.

I samband med dessa djupt beklagliga händelser har det frågats om orsakerna kan ligga i materialfel eller i bristande säkerhetsarrangemang. Talesmän för vapengrenen har därvid i offentliga uttalanden hävdat att ingendera av dessa faktorer — var för sig eller i kombination — kan anses ha medverkat till de olyckor som inträffade under september månads senare hälft. I uttalandena har i stället hänvisats till »den mänskliga faktorn».

Om jag nu under hänvisning till uttalandena bortser från de två förstnämnda faktorernas eventuella inflytande, återstår att granska den faktor som hävdas ha varit den avgörande, den mänskliga. Denna träder i funktion redan vid övningens förberedelse och må därför inte lokaliseras enbart till det praktiska genomförandet. Det är människor som avgör övningens förutsättningar och »hårdhetsgrad». Den mänskliga faktorn ombord på övningsplanen måste stå under intryck av de förutsättningar för övningen som dennas organisatörer har fastställt. Eventuella åtgärder med syfte att minska olycksriskerna bör således inte minst aktualiseras redan på förberedelsens stadium.

Obestridligt är att ofta de mest avancerade krav ställs på militärflygarna: lågflygning, manövrer som häftigt påverkar flygarnas hjärtverksamhet och blodomlopp, flygning av sådan natur att de ombordvarande för någon stund förlorar medvetandet etc. Det är uppenbart att så avancerade flygplansmanöv-

rer måste utgöra en oerhörd säkerhetsrisk.

Den frågan uppställer sig då: Är det ur militär övningssynpunkt nödvändigt att ställa dessa enorma krav på den flygande personalen? Kraven är ofta identiska med dem som möjligen kan ställas under mycket svårartade situationer vid krig. En sådan »realism» kan enligt min mening inte vara behövlig för ett gott utbildnings- och övningsresultat och ter sig förkastlig med tanke på de stora personella och materiella riskerna.

Under hänvisning till det anförda anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framställa följande fråga:

Har statsrådet övervägt att utfärda sådana direktiv för de militära flygövningarnas uppläggning och utförande att olycksriskerna kan nedbringas genom att övningarna göres mindre krigs-»realistiska»?

Kammaren medgav, att ifrågavarande spørsmål finge framställas.

Interpellation ang. resurserna för vård och behandling av neurosedynskadade barn

Ordet gavs nu till fru **HAMRIN-THORELL** (fp), som yttrade:

Herr talman! Det är ungefär ett och ett halvt år sedan larm slogs om neurosedynkatastrofen. Möjligheterna att ge de prenatalt skadade barnen tillfredsställande vård och behandling var då ganska begränsade. Vissa förbättringar har sannolikt skett sedan dess, men brister finns alltså fortfarande som med det snaraste måste undanröjas. För föräldrarna till barnen och för allmänheten framstår det som synnerligen angeläget, att inga mödor spars för att ge de neurosedynskadade barnen maximala möjligheter till ett liv så likt de friskas som möjligt.

Personalbristen vid bandageverkstäderna utgör enligt uppgift fortfarande ett hinder för snar utprovning av pro-

Interpellation ang. resurserna för vård och behandling av neurosedynskadade barn
teser. Proteser finns endast i begränsat urval. De specialkonstruerade proteser som med stor framgång använts för de neurosedynskadade barnen utomlands har först på senare tid i begränsad utsträckning kunnat utprovas i Sverige.

Personalbrist synes också hämma hörselträningen av prenatalt skadade barn vid Eugeniahemmet. Det uppges att dessa barn endast får i genomsnitt en halvtimmes träning om dagen, vilket uppenbarligen inte är tillräckligt.

På läkarhåll framhålls ofta att neurosedynbarnen bör så långt möjligt vistas hemma och få vård där. Detta är säkerligen en motiverad ståndpunkt. Barnens framtidsmöjligheter underlättas givetvis i hög grad av kontakterna med hemmet. Men om vården så långt möjligt skall ske i hemmet, måste föräldrarna få utbildning för den kvalificerade uppgift, som träningen av neurosedynskadade barn innebär. De informationer som Eugeniahemmets kurator kan ge är värdefulla men kan givetvis inte ersätta utbildning. Det borde vara en självklar sak för samhället att sörja för sådan utbildning, liksom det borde vara självklart att den träning som måste ske vid anstalt inte hämmas av personalbrist vid anstalten.

Vården av de neurosedynskadade barnen kräver stora personliga uppoffringar av föräldrarna. Men den är också kostsam. I åtskilliga fall har den ena av föräldrarna tvingats lämna sitt arbete för att ägna sig åt vården av barnet. För ensamma föräldrar är situationen ännu svårare. I något fall har en ensam mamma fått ta arbete på deltid för att med små ekonomiska möjligheter ägna resten av dagen åt barnets vård. Ersättning för vården i hemmet ges för närvarande av några landsting. Det är dock fråga om blygsamma belopp.

Det statliga bidrag till vården av prenatalt skadade barn som måste komma snart får inte av sparsamhetsskäl sättas för lågt.

Under åberopande av ovan anförd motivering hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet ställa följande fråga:

Vill herr statsrådet redogöra för de nuvarande resurserna för vård och behandling av neurosedynskadade barn och för eventuellt föreliggande planer att utvidga dessa resurser?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talman avlämnade motioner:

nr 782, av herr *Jonasson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt; samt

nr 783, av herr *Holmberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 163, med förslag till förordningen om Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och om stadshypoteksföreningar, m. m.

Herr TALMANNEN anförde:

Jag ber att få erinra om att till kammarens ledamöter har utdelats en preliminär plan för första kammarens plena under tiden från den 16 oktober till den 9 november 1963.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 15.06.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Torsdagen den 17 oktober

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed anhålles om ledighet från riksdagsarbetet från och med den 22 oktober 1963 tills vidare för fullgörande av uppdrag såsom svensk delegat vid Förenta Nationernas generalför-samlings XVIII möte i New York.

Stockholm den 17 oktober 1963

Torsten Bengtson

Den begärda ledigheten beviljades för den tid, varunder herr Bengtson genom ifrågavarande uppdrag vore förhindrad att delta i riksdagsarbetet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 171, angående landstingskommunernas övertagande av statens mentalsjukvård m. m.

Ang. utsträckt motionstid i visst ärende

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 172, angående riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet m. m.

Ordet lämnades på begäran till herr JACOBSSON, PER, (fp), som yttrade:

Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av det ärende, som avses med Kungl. Maj:ts proposition nr 172, angående riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet m. m., tillåter jag mig anhålla, att kammaren måtte medgiva utsträckning av

tiden för avgivande av motioner i anledning av sagda proposition till det sammanträde, som infaller näst efter femton dagar från den dag propositionen kom kammaren till handa.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, beslöt kammaren på särskilda propositioner att hänvisa ifrågavarande kungl. proposition till statsutskottet samt att bifalla herr Per Jacobssons hemställan om utsträckning av tiden för avgivande av motioner i anledning av samma proposition.

Föredrogs och hänvisades motionen nr 782 till behandling av lagutskottet och motionen nr 783 till bankoutskottet.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 173, angående ytterligare tillägg å de livräntor som utgå enligt förordningen den 11 juni 1943 (nr 347) om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

nr 177, med förslag till förordning om skattefrihet för viss ersättning till Karlskronavarvet aktiebolag och Svenska reproduktionsaktiebolaget;

nr 178, om godkännande av avtal mellan Sverige och Danmark angående samhandeln med jordbruksprodukter inom den europeiska frihandelssammanslutningen m. m.;

nr 179, angående försäljning av viss kronan tillhörig mark, m. m.; och

nr 181, angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter, m. m.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen och herrar vice talmän i riksdagens första kammare samt de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte dem tillsätta befattningshavare hos kammaren, den 16 oktober 1963.

Efter därom gjord ansökan entledigades fru Lilian Stark fr. o. m. höstsessionens början från tjänst som kanslist (kansliskrivare) hos kammaren och antogs i hennes ställe som kanslist (kansliskrivare) fr. o. m. höstsessionens början tills vidare fru Gertie Göransson. Det skulle antecknas, att fru Göransson redan den 15 innevarande oktober på särskild anmodan inträtt i tjänstgöring hos kammaren.

Är och dag som ovan.

In fidem
K.-G. Lindelöw

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 784, av herr *Hernelius* och fröken *Stenberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 5, med förslag till lag om avveckling av fideikommiss m. m.;

nr 785, av herr *Elofsson, Gustaf*, och herr *Nilsson, Yngve*, i anledning av

Kungl. Maj:ts proposition nr 5, med förslag till lag om avveckling av fideikommiss m. m. och nr 26, med förslag till förordning om inkomstbeskattning av fideikommissbo, m. m.;

nr 786, av herr *Jacobsson, Gösta*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 5, med förslag till lag om avveckling av fideikommiss m. m. och nr 26, med förslag till förordning om inkomstbeskattning av fideikommissbo, m. m.;

nr 787, av herr *Arvidson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt;

nr 788, av herr *Wikner m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt; samt

nr 789, av herr *Jacobsson, Per*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 164, med förslag till allmänna riktlinjer för en malminventering i Norrbottens län och till lag om inskränkning i rätten till inmutning inom Norrbottens län.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.06.

In fidem
K.-G. Lindelöw